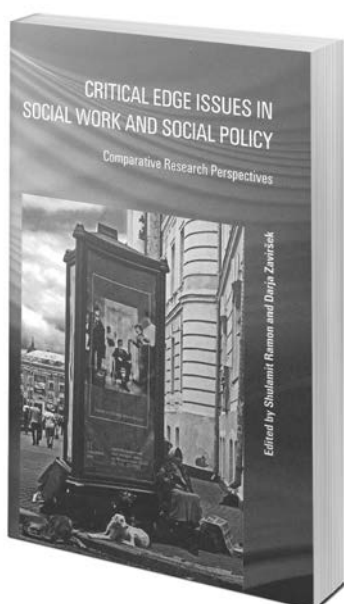

Shulamit Ramon, Darja Završek (ur.) (2009)

CRITICAL EDGE ISSUES IN SOCIAL WORK AND SOCIAL POLICY

Comparative Research Perspectives

Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. 236 strani.
ISBN 978-961-6569-27-9.

Odgovornost je prva misel, ki nehote prešine bralca, ko vzame v roko knjigo, ki v ospredje postavlja vprašanje kritičnega primerjalnega raziskovanja kot pomembnega orodja za oblikovanje teorije in prakse tako socialnega dela kot socialne politike v različnih družbenih, ekonomskih in kulturnih okoljih.

Asociacija na odgovornost do okolja se pojavi, še preden bralka ali bralec knjigo sploh prelista, predvsem zato, ker gre za eno redkih za okolje prijaznih knjig, ki so bile natisnjene pod okriljem Fakultete za socialno delo. S tem fakulteta zagovarja jasno stališče, da je socialno delo znanost, ki temelji na povezovanju in spoštovanju tako ljudi kot okolja, v katerem živimo. Knjiga zato zasluži prav posebno pohvalo in oznako prve »družbeno in okoljsko odgovorne knjige«, poleg tega pa gretudi za prvo knjigo, ki je nastala pod okriljem mednarodnega

doktorskega programa INDOSOW – tudi to ji daje poseben status.

Asociacijo na odgovornost do družbe knjiga sproža predvsem s tem, ker teorijo in prakso socialnega dela opozarja na nujnost izstopanja iz lastnih okvirjev raziskovanja in delovanja. Pri tem opozarja na vse večji poudarek na medkulturnem in meddružbenem raziskovanju, ki je vse pomembnejši vidik tako za financerje raziskovalnih projektov kot za raziskovalke in raziskovalce.

Opozarja na vprašanja ekonomske, politične in kulturne moči v kontekstu raziskovanja. Ta se kaže v kulturni hegemoniji angleškega jezika, ki po eni strani odlikava prevlado teorije in prakse anglosaškega sveta, po drugi strani pa so publikacije v angleškem jeziku nujno bolj prepoznavne in uporabne.

Hkrati urednici opozarjata na drugo nevarnost, ki izvira iz prepričanja, da so avtohtone prakse edine prave, saj to onemogoča razumevanje socialnega dela kot univerzalnega, predvsem z vidika spoštovanja človekovih pravic in sočasnega upoštevanja specifičnosti kulturnega, ekonomskega in političnega okolja posameznih sistemov socialne politike. Kot drugo nevarnost raziskovalnemu delu poudarjata sistem financiranja raziskovalnih projektov, ki med raziskovalne institucije vnaša tekmovalnost ter v številnih primerih vpliva na ustvarjanje raziskav, ki odgovarjajo na želje in potrebe financerjev, s tem pa ovirajo razvoj kritične misli in znanja, katerega temeljna cilja sta odgovarjati na potrebe in želje uporabnikov ter oblikovati kritično analizo socialnih politik.

Vseh teh vprašanj in dilem se knjiga loteva s predstavitvami vrhunskih primerov primerjalnega raziskovanja iz različnih delov sveta – Avstralije, Avstrije, Bosne in Hercegovine, Brazilije, Hongkonga, Slovenije, Južnoafriške republike in Združenega kraljestva. Predstavljeni primeri kažejo na raznovrstnost raziskovanja in praks socialnega dela, katerih cilj je s participacijskimi, nenehno razvijajočimi se raziskovalnimi praksami analizirati družbeni položaj ranljivih skupin, njihove potrebe in želje ter na tej podlagi oblikovati inovativne in kakovostne rešitve na ravni socialne politike in prakse socialnega dela.

Knjiga ima štiri dele. Prvi del knjige vsebuje štiri članke inima naslov Logika in vrednote, na katerih temelji primerjalno raziskovanje. V prvem članku John Douglas Whyte in Jacynta M. Krakouerz Univerze v

Melbournu predstavita okoliščine nastajanja projekta, katerega cilj je bila analiza praks socialnega dela z avstralskimi staroselci. Avtorja predstavita relevantnost primerjalnega raziskovanja za socialno delo, saj na primeru vključevanja vseh ključnih akterjev prikaže ta širši kontekst in odnose med posameznimi akterji. Ti so precej odvisni od zgodovinskih okvirjev in vprašanj družbene moči, ki vplivajo na oblikovanje kompleksnih odnosov in praks.

V drugem prispevku Nino Rode s Fakultete za socialno delo opozori na nujnost uporabe primerjalne perspektive v času, ko je zaradi učinkov globalizacije pogosto slišati ideje, da je mogoče rešitve, ki so se pokazale kot učinkovite v enem okolju, preprosto prenesti v drugo. Opozori, da so rešitve problemov odvisne od konteksta (str. 29), zato se je treba takšnega raziskovanja lotiti z refleksijo in učenjem na podlagi analize storjenih napak. Nevarnost predstavljanja dobrih praks po mnenju avtorja prinaša nevarnost preprostega kopiranja metod v nove kontekste, s tem pa se poveča tveganje za oblikovanje slabih praks, saj ne upoštevajo specifičnosti kulturnega okolja. To je še posebej nevarno, kadar gre za mednarodne raziskave, v katerih sodelujejo raziskovalci iz različnih okolij, ki prinašajo različne interpretacije tudi najbolj temeljnih konceptov, kot je »delo« ali »svoboda« (str. 41), razumevanje pa ni preverjeno z nenehno refleksijo, razpravo in operacionalizacijo, temveč je največkrat zreducirano na »najmanjši skupini imenovalc«. Avtor predlaga, da na takšna vprašanja odgovorimo z oblikovanjem refleksivnega pristopa v primerjalnem raziskovanju in s sočasnim upoštevanjem Habermasovih petih ključnih procesnih zahtev diskurzivne etike: (1) zahteva po splošnosti, (2) avtonomija in enakost, (3) predpostavka o vlogi idealnih razpravljavcev, (4) nevtralizacija moči, (5) transparentnost.

Lena Dominelli z Univerze v Durhamu se v tretjem poglavju sprašuje, kakšen je položaj žensk in temnopoltih pet desetletij po pojavu feminističnih in antirasističnih družbenih gibanj in kako lahko socialne delavke in delavci pripomoremo k izboljšanju njihovega družbenega položaja. Ugotavlja, da procesi globalizacije in neoliberalna usmeritev vse bolj vplivajo na položaj izbojevanih pravic, zagotavljanje njihove trajnosti pa dolgoročno zahteva spreminjanje obstoječih političnih agend. Socialne delavke in delavci lahko reproduciramo seksistične in rasistične

družbene odnose ali jih s svojim neposrednim delovanjem nadomeščamo z drugimi. Problematiziranje obstoječih družbenih ureditev pa od nas zahteva specifična znanja in spretnosti, vse od družbeno in spolno občutljivega raziskovanja potreb, socialne krepitve uporabnikov in zagovorništva, neposrednega dela z moškimi kot pomembno ciljno skupino, ki lahko redefinira pojem moškosti, do promocije družbeno odgovornih oblik ekonomskega razvoja, promoviranja ekološke pravičnosti in ustvarjanja zavezništov z novimi oblikami družbenih gibanj na lokalni, državni in mednarodni ravni.

Lena Dominelli poudarja pomembnost delovanja socialnih delavk in delavcev v skupnosti z namenom vplivanja na oblikovanje socialne politike ter razvoja alternativ socialnih, ekonomskih in političnih struktur. V ta namen bi morali v prihodnje bolj poudarjati mobilizacijo in organizacijo lokalnih skupnosti pri vprašanih, ki se nanašajo na trajnostni razvoj okolja in družbe, z uporabo sodobnih tehnologij skrbeti za povezovanje in mreženje med podobno mislečimi posamezniki po vsem svetu, podpirati zahteve po družbeni odgovornosti podjetij, ustvarjati holistično prakso ter z uporabo nacionalne in mednarodne zakonodaje promovirati človeško dostojanstvo in dobro počutje.

Vloga žensk pri oblikovanju socialnega dela kot stroke in akademske vede je z zgodovinskega vidika ključna, opozarja Vesna Leskovšeks Fakulteta za socialno delo v četrtem članku, čeprav izobraževanje za socialno delo pogosto spregleda spol kot analitično kategorijo, prav tako pa je vloga žensk pri razvoju discipline velikokrat izbrisana iz kolektivnega spomina (str. 60–61). Avtorica predstavi potek primerjalne raziskave o zgodovini socialnega dela v Vzhodni Evropi med letoma 1900 in 1960. Raziskava je zajela osem držav (Bolgarijo, Hrvaško, Madžarsko, Latvijo, Poljsko, Romunijo, Rusijo in Slovenijo) in pokazala, da je zgodovina socialnega dela razmeroma kratka (dolga je približno sto let), slabo dokumentirana in slej ali prej sodi v pisanje o zgodovini socialne politike in razvoja držav blaginje. Zgodovina socialnega dela je po mnenju avtorice ideološka ter legitimira in kaže obstoječe stanje, položaj in politiko. Po eni strani namreč sklicevanje na tradicije Cerkve opravičuje obstoječe težnje k zmanjševanju obsega države blaginje in vnovičnega prenosa skrbi za otroke, bolne in ostarele člane

družine na ženske, po drugi pa tradicija ženskih in delavskih gibanj prikaže drugačno sliko socialnega dela, kot aktivnega sooblikovalca družbenega okolja, ki spoštuje človeško dostojanstvo vseh (str. 73).

Drugi del knjige je namenjen uporabnosti metodologij primerjalnega raziskovanja pri posameznih temah. Obsega dva članka. V prvem Shulamit Ramon z Univerze Anglia Ruskin predstavi relevantnost metodologije, uporabljene v različnih primerjalnih raziskavah za socialno delo in socialno politiko na področju duševnega zdravja. Predstavi različne primerjalne raziskave tako o oblikovanju politik na področju duševnega zdravja kot o vlogi socialnih delavk in delavcev pri oblikovanju politik ter njihovem angažiranju za dezinstucionalizacijo, uporabniško raziskovanje, vključevanje oseb s težavami z duševnim zdravjem v skupnost, pri procesih okrevanja in socialne krepitve uporabnikov ter prikazovanju oseb s težavami z duševnim zdravjem v medijih. Avtorica ugotavlja, da so možnosti uporabe metodoloških orodij raznovrstne, vse analizirane raziskave pa kažejo na etične zadrege, ki se pojavljajo ob raziskovanju, in na ovire, ki se pojavljajo ob vprašanjih operacionalizacije in izvedljivosti raziskav. Ta vprašanja onemogočajo poglobljen pristop k oblikovanju konceptualnih in metodoloških okvirjev raziskav.

Južnoafriška republika se spopada z vse večjim problemom brezdomnih otrok, saj tam kar 250.000 otrok živi na mestnih ulicah. Avtorja drugega prispevka, Vishanthie Sewpaul in Ingrid Scharer Osthus z Univerze KwaZulu Natal v Durbanu, sta s triletnim participacijskim akcijskim raziskovanjem raziskovala izkušnje in potrebe 10.000 otrok na ulicah Durbana, s 3,5 mil. prebivalcev tretjega največjega mesta v Južnoafriški republiki. Otroci so bili aktivni soustvarjalci raziskave in so tudi aktivno sodelovali na Svetovnem kongresu socialnega dela, ki je leta 2008 potekal prav v Durbanu. Kongres je bil priložnost, da otroci spregovorijo v svojem imenu o lastni izkušnji realnosti, hkrati pa je bil dolgoročni cilj oblikovanje posebnega programa Razvojne banke v Durbanu za otroke z ulice po vzoru indijskega primera. Otroci z ulice so prikrajšani za temeljne otrokove pravice in potrebe po ljubezni, varnosti in priznanju. Razlogi za življenje na ulici so za večji del otrok strukturne narave – brezposelnost skrbnikov, ekonomska izključenost in revščina. Avtorja predstavita proces participacijskega akcijskega raziskovanja, katerega

cilja sta bila socialna krepitev otrok s poudarjanjem njihove vrednosti in krepitev zavedanja o strukturnih vzrokih njihovega položaja. S tem otroci premagajo občutke odgovornosti za lastni položaj. V okviru projekta se je leta 2008 oblikovala Otroška razvojna banka, ki se zgleduje po projektu Metuljički (*Butterflies*) iz New Delhija. Namen indijskega projekta, ki izhaja iz predpostavke, da gre za otroke, ki zaradi slabih izkušenj ne zaupajo odraslim, je otrokom z ulice, starim do 18 let, omogočiti, da sami poiščejo rešitve za svoje probleme. Otroci načrtujejo in vodijo lastne projekte, varčujejo v lastni banki in jo tudi sami upravljajo, vodijo svoj izobraževalni program, izvajajo zdravstveno preventivo, imajo svojo mobilno restavracijo, ulični časopis in celo svoj sindikat. Durbanska izkušnja kaže, da je treba podobne projekte oblikovati tudi za mladostnike, stare med 18. in 25. letom, ki se srečujejo z omejenim dostopom do sredstev za preživljanje, saj niso več tako zanimivi in ljubki, da bi zbujali sočutje mimoidočih. Neurejeni osebni dokumenti, omejen dostop do legalnih oblik dela, pomanjkljiva izobrazba in pomanjkanje kakršnihkoli spretnosti, ki bi jim omogočale zaslužek, so razlogi za to, da mladostniki zabredejo v kriminalne dejavnosti, da bi sploh lahko preživeli. Ti mladostniki izražajo željo po stabilnosti, varnosti in razvoju in bi prav tako kot mlajši otroci potrebovali posebne programe. Avtorja skleneta, da ni bližnjic do razvojnega dela in da ta zahteva velik intelektualni, fizični, materialni in čustveni napor, preden se zgodijo majhne spremembe, te pa ogrozijo in spreminjajo obstoječi dominantni neoliberalni diskurz.

Tretji del knjige je namenjen oblikovanju politik in vsebuje dva članka. Joana Garcia z Zvezne univerze v Riu de Janeiru se v svojem ukvarja z etičnimi in metodološkimi vprašanji pri raziskovanju programov boja proti revščini v Braziliji. Gre za znameniti program finančne podpore revnim družinam *Bolsa Família*, ki je oktobra 2008 pomagal 10.654.244 osebam in za katerega je država leta 2008 namenila 4,5 milijarde ameriških dolarjev. Družine, ki želijo vstopiti v program, morajo dosegati tretjino neto minimalnega dohodka (167 USD, december 2008). To zapišejo kot izjavo na zapisnik in ne preverjajo z davčnimi ali drugimi registri. Razlog za takšen pristop je na eni strani stroškovna učinkovitosti tega obsežnega programa, na drugi pa ohranjanje dostojanstva ljudi, saj jim ni treba predložiti t. i. certifikata revščine, ki

ga izdajajo državne agencije tistim državljanom, ki zaslužijo manj kot šest ameriških dolarjev na dan, zato niso davčni zavezanci. Ker je registriranih družin v programu več, kot je zagotovljenih sredstev, kar 31% registriranih družin ne prejme sredstev iz tega programa. Avtorica analizira program *Bolsa Família* iz perspektive socialnih prejemkov kot temeljne človekove pravice in ne kot oblike dobrodelnosti ali disciplinirajoče intervencije. Raziskuje spremenjeno vlogo javnih uslužbencev v obstoječem programu, katerih vloga je zaradi elektronskega sistema izbire upravičencev in nakazovanja sredstev občutno manjša. Ta sprememba prinaša manjšo stopnjo klientelizma, ta je zaznamoval prejšnji politični in kulturni sistem Brazilije, hkrati pa zmanjšuje medosebne interakcije, sistem v odnosu do uporabnika pa tako deluje kot zelo birokratiziran. Kot problem poudari obveznosti, ki jih do žensk in otrok prinaša prejemanje sredstev iz programa in so vezane na obveznost cepljenja otrok, spremljanje teže in prehranjevanja predšolskih otrok, obveznosti udeležbe otrok v izobraževalnih programih in obvezno spremljanje nosečih in doječih mater. Ko pravica postane obveznost in se ta veže na najbolj ranljive skupine prebivalstva, se pojavlja vprašanje svobodnega odločanja, ki postane privilegij. Pomembni vidiki so tudi politična volja državljanov, oblikovanje politične agende in vpliv, ki ga imajo tovrstni programi na podporo določenim političnim opcijam.

Cenovno dostopno oskrbo na domu za stare in bolne v Avstriji najpogosteje izvajajo delavke migrantke iz držav Vzhodne Evrope. Lucie Prochazkova z Univerze v Brnu in Tom Schmid z Univerze v St. Pöltnu v drugem prispevku tretjega dela analizirata stanje na tem področju od leta 1993, ko je Avstrija uzakonila sedemstopenjski model dodatka za nego in pomoč. Leta 2009 je obsegal od 145,20 od 1655,80 evrov na mesec. Višina dodeljenih sredstev je odvisna od obsega pomoči, ki jo oseba potrebuje. Avtorja ocenjujeta, da večina prejemnikov živi v svojih gospodinjstvih, pomoč pa jim zagotavljajo družinski člani, manjši del pa se odloča za 24-urno oskrbo, ki jo zagotavljajo tuje delavke. Vse do leta 2007, ko je bila legalizirana pomoč na domu, ki jo zagotavljajo osebe, ki niso družinski člani, je tovrstna oblika dela potekala nezakonito. Mesečna cena 24-urne oskrbe je znašala približno 1600 evrov in je bila za ostarele in njihove družinske člane veliko cenejša

možnost kot namestitev v negovalni bolnišnici. Od leta 2007 so se pogoji najema tovrstne pomoči in pogoji dela precej spremenili. Nova zakonodaja namreč predvideva samozaposlitev tujih delavk, ki same plačujejo vse prispevke. Če želijo pokriti povečane stroške, morajo zvišati ceno svojega dela, to pa je nesprejemljivo za delodajalce, ki so poleg tega zavezani tudi k spoštovanju delavske zakonodaje v zvezi z delovnim časom in počitkom. Če oseba potrebuje 24-urno oskrbo in želi spoštovati vse predpise, mora zaposliti štiri osebe, to pa je za marsikoga predrago. Cena dela na legalnem trgu je previsoka za »delodajalce«, delavkam pa model samozaposlitve zagotavlja le malo ugodnosti in priložnosti za dober zaslužek. Model se torej kaže kot nevzdržen in vprašanje je, kako bo država še naprej uspešno odgovarjala na potrebe tako starih in bolnih, ki potrebujejo oskrbo, kot na potrebe in pravice delavcev, ki to oskrbo zagotavljajo.

Zadnji, četrti del knjige je namenjen dilemam, povezanimi z izobraževanjem za socialno delo in akademizacijo socialnega dela.

Vprašanje prilagajanja izobraževanja za socialno delo lokalnemu okolju je tako z vidika teorije kot z vidika prakse relevantno vprašanje, ki sprožavstvo dilem, povezanih z pojavom profesionalnega imperializma, kulturne relevantnosti in oblikovanja diskurza o moči in produkciji znanja, kot ga opredeljuje Foucault. Angelina Yuen-Tsang in David Ip s Politehnične univerze v Hongkongu predstavita izkušnje kitajskih diplomantov socialnega dela, ki so študirali v Hongkongu in se srečujejo s težavami pri prenosu pridobljenih znanj v prakso. Ugotavljata, da preprostega recepta glede uporabe znanj o socialnem delu v novem okolju ni, kako bodo socialne delavke in delavci uporabljali pridobljeno znanje, pa je v veliki meri odvisno od njih samih, sploh ko gre za oblikovanje prakse in profesionalizacijo socialnega dela v državah, v katerih socialnega dela ne poznajo.

Reima Ana Maglajlic Holicek z Univerze v Swanseaju na podlagi osebne izkušnje izobraževalnega sistema treh držav – Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Združenega kraljestva – analizira uporabo metodologije akcijskega raziskovanja, ki vsem udeleženi v raziskovanju podeli vlogo soraziskovalcev. Z aktiviranjem dveh raziskovalnih skupin – ene v Sarajevu in druge v Cambridgeu – je skušala poiskati odgovor na vprašanji, kaj bi morala biti vsebina izobraževanja za

socialno delo inkako bi moralo potekati. Na vprašanji so odgovarjali študentje, praktiki in izobraževalci s področja socialnega dela. Rezultati so pokazali nekaj skupnih točk; tako v Združenem kraljestvu kot v BiH so sogovorniki izražali željo po tem, da se izobraževanje za socialno delo usmerja v skupnostno socialno delo, ki poudarja državljanske in človekove pravice uporabnikov, program pa študente pripravi na to, da uvajajo spremembe. Kako to uresničevati, vidijo predvsem v vključevanju uporabnikov in praktikov s področja socialnega dela v vse vidike izobraževanja. Avtorica ugotavlja, da takšni rezultati kažejo na vse večje zanimanje za radikalno oz. progresivno socialno delo in oblikovanje partnerskega profesionalnega modela prakse.

Konceptualno mapiranje kot orodje za načrtovanje in vizualno prikazovanje odnosov med različnimi koncepti in pojmi nam v skupnem prispevku predstavita Petra Videmšek s Fakultete v Ljubljani in Joanna Fox z Univerze Anglia Ruskin. Avtorici sta orodje uporabili in razvijali v okviru svojega doktorskega študija. V prispevku predstavita pomen tega orodja za izobraževanje in prakso socialnega dela. Konceptualno mapiranje, kot sta ga razvila Novak in Gowin, se od podobnih orodij razlikuje predvsem po fleksibilnosti in nujnosti iskanja strukturnih in drugih povezav med različnimi koncepti. Avtorici teoretsko in praktično predstavita model na dveh primerih iz prakse s področja duševnega zdravja, za konec pa povabita teoretike in praktike socialnega dela, naj orodje preskusijo in sprožijo javno razpravo o uporabnosti.

Darja Zaviršek s Fakultete za socialno delo na podlagi primerjalnega raziskovanja analizira zgodovinske vzroke za dolgotrajno odsotnost akademizacije in raziskovalnega dela na področju socialnega dela. Ugotavlja, da se razvoj doktorskega študija socialnega dela srečuje z manjšimi ovirami v tistih državah, v katerih razvoj države blaginje ni bil toliko odvisen od konzervativno-korporativnega modela države blaginje, kot ga definira Esping-Andersen in za katerega je značilna močna navzočnost katoliške cerkve in dobrodelnih organizacij. Avtorica v prispevku predstavi razvoj in utemeljitev mednarodnega doktorskega programa socialnega dela Indosow. Ugotavlja, da obstaja več zanimivih razlik pri izvajanju doktorskih programov socialnega dela (lokacija programa, oblikovanje doktorskih šol, trajanje študija,

potreba po »gostujočih« vsebinah, potreba po »gostujoči« univerzi, različni modeli doktorskega študija in doktorskih nazivov, razvoj skupnega doktorskega programa). Na koncu sklene, da mora doktorski študij socialnega dela kazati nujnost kritičnega, reflektivnega in v spremembe usmerjenega socialnega dela, med doktorandi pa je treba ustvariti motivacijo za uvajanje sprememb v praksi in ne le potrebo po pridobivanju akademskega naziva.

Romana Zidar